

رساله نامه حضرت زینب (س)

حمید سلیم گندمی*
صدیقه شاکری**

چکیده: در این پژوهش، پس از ارائه شرح حال مختصری از حضرت زینب (س)، نوزده پایان نامه دانشگاهی و حوزوی در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد در موضوع حضرت زینب (س) به ترتیب الفبای عناوین و در دو بخش: پایان نامه های مستقل و مرتبط، معرفی شده است.

ذیل هر عنوان: اطلاعات توصیفی، چکیده، محل نگهداری و شماره بازیابی ذکر شده است. براساس بررسی آماری مختصری که درباره پایان نامه ها به لحاظ موضوع، زبان، سال و مقطع تحصیلی انجام شده، فقط یک پایان نامه به زبان عربی در موضوع مربوط به دست آمد و قدیم ترین پایان نامه های مستقل با عنوانهای «نقش حضرت زینب (س) در حماسه عاشورا و ادبیات فارسی» و «مقایسه خطبه حضرت فاطمه با خطبه حضرت زینب (س)» در سال ۱۳۷۸ و قدیم ترین پایان نامه

*. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع رسانی و عضو هیئت علمی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران.

** کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع رسانی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران.

مرتبط در سال ۱۳۸۵ تحقیق و دفاع شده است. موضوعات اصلی پایان‌نامه‌های معرفی شده به ترتیب تعداد پایان‌نامه در هر موضوع عبارت‌اند از: سرگذشت و شخصیت حضرت زینب (س)، واقعه عاشورا (جامعه‌شناسی واقعه عاشورا، پیامهای عاشورا) و نقش زنان در واقعه عاشورا (حضرت زینب (س) و سایر بانوان)، سیره عملی (اخلاق، عرفان، صبر، اسوه بودن، الهام‌گیری از ثقلین)، مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان، خطبه‌ها و ادبیات (مدایح، مرثیه‌ها و قصیده‌های زینبیه).

کلید واژه‌ها: حضرت زینب (س) / حضرت زینب (س) - پایان‌نامه‌ها / واقعه عاشورا - پایان‌نامه‌ها.

مقدمه

۱-۱) وجه تسمیه عنوان مقاله

معمولاً برای فهرست پایان‌نامه‌های یک موضوع خاص از عبارات و عناوینی همچون گزیده پایان‌نامه، فهرست پایان‌نامه، چکیده‌نامه و چکیده پایان‌نامه استفاده می‌شود. برای عنوان این مقاله، از عناوین مشابه کتابنامه، کتابشناسی، مقاله‌نامه و مقاله‌شناسی استفاده شده است. بر این اساس و با توجه به بررسی کلمات مترادف پایان‌نامه، واژه رساله انتخاب و عنوان رساله‌نامه و رساله‌شناسی برگزیده شد. سپس طبق جستجوی به عمل آمده، مقاله‌ای تحت عنوان «رساله‌شناسی پایان‌نامه‌هایی درباره اندیشه‌های علامه طباطبایی (ره)» تهیه و تنظیم پژوهشکده حوزه و دانشگاه، به دست آمد. لذا از میان آن دو عنوان «رساله‌نامه» را برگزیدیم. بنابراین «رساله‌نامه حضرت زینب (س)» به معنای معرفی رساله‌های حوزوی و دانشگاهی (پایان‌نامه‌ها) در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد است که به صورت مستقل یا

مرتبط با موضوع شخصیت و زندگی حضرت زینب (س) ارائه شده است. مشابه این عنوان در مقاله‌های رساله‌نامه شیخ کلینی و رساله‌نامه شیخ بهایی، نیز توسط نگارندگان همین مقاله استفاده شده است.

۲-۱) زندگینامه مختصر حضرت زینب (س)

نام: زینب؛ در لغت، به معنی درخت نیکو منظر و مرکب از دو کلمه «زین» و «اب» به معنای «زیور پدر»، توسط پیامبر ﷺ بر او نهاده شد.
تولد: پنجم جمادی الاول سال پنجم یا ششم هجری، حدود دو یا سه سال پس از ولادت برادرش امام حسین ﷺ.
محل: مدینه.

کنیه‌ها: ام‌کلثوم، ام‌الحسن، ام‌عبدالله.
القاب: بیش از ۴۰ لقب برای ایشان ذکر شده است: عالمة غیر معلّمه، نائبة الزهراء، ملیكة الدنيا، سرّأبیها، البلیغة، الفصیحة، الصدیقة الصغری، عقيلة النبوة، صابرة محتسبه، محبوبة المصطفی، عابدة آل علی، الباکیه، أمانة الله، محدّثة.
ازدواج: سال هفده هجری با پسر عموی خود عبدالله بن جعفر بن ابی طالب
فرزندان: جعفر (محمّد)، عون، علی، ام‌کلثوم و در برخی منابع عباس نیز ذکر شده است.

خطبه‌ها: خطبه در کوفه، شام، مجلس ابن‌زیاد و مجلس یزید.
علاقه به برادر: این علاقه به قدری زیاد بود که مورد تعجب اطرافیان بود و پیامبر ﷺ با شنیدن این علاقه به مادرش فاطمه ﷺ فرمودند: زینب با حسین ﷺ به کربلا می‌رود و در رنج و سختیها با او شریک است.
صفات و ویژگیها: در پارسایی، عبادت، فصاحت و بلاغت مانند پدرش علی ﷺ و در فضائل اخلاقی، جلال، علم، عمل، عصمت و عفت، وارث صفات مادرش فاطمه زهرا ﷺ بود.

واقعه کربلا: حضور در واقعه کربلا و همدلی با امام حسین علیه السلام به گونه ای که از او به عنوان بطله کربلاء (قهرمان کربلا) و پیام رسان عاشورا یاد می شود.

وفات: در سال ۶۲ هجری، یک سال و اندی پس از واقعه کربلا.

محل دفن: بنا بر اقوال مختلف: ۱. مقام معروف و مشهور در قریه واقع در منطقه غوطه دمشق ۲. در مدینه منوره کنار قبور خاندان اهل بیت علیهم السلام در قبرستان بقیع، ۳. قاهره مصر.

۱-۳) پژوهشهای قبلی

درباره شخصیت بزرگواری چون حضرت زینب (س) پژوهشها و تحقیقات گسترده ای به صورت مستقل و یا غیر مستقل در قالب کتاب، مقاله و پایان نامه انجام شده است که در مقالات زیر به معرفی برخی از این تحقیقات و پژوهشها پرداخته شده است:

- کتابشناسی زینب کبری (س). ناصرالدین انصاری قمی. آینه پژوهش، شماره ۱۳ و ۱۴، مرداد ۱۳۷۱، ص ۱۵۴-۱۶۰.

- کتابشناسی حضرت زینب کبری (س). ناصرالدین انصاری قمی. وقف میراث جاویدان، شماره ۱۸، تیر ۱۳۷۶، ص ۱۲۴-۱۳۳.

- کتابشناسی حضرت زینب (س). محمدحسین محمدیان. زائر، شماره ۶۰، مرداد ۱۳۷۸، ص ۸۸۸۶.

با توجه به تأثیر و نقش حضرت زینب (س) در واقعه کربلا، به جرئت می توان گفت که در همه کتابهای مربوط به واقعه کربلا نیز بخشهایی به حضرت زینب (س) و نقش ایشان در واقعه کربلا اختصاص دارد. همچنین در بسیاری از کتابهایی که مربوط به امام حسین علیه السلام و شخصیت آن بزرگوار است، اشاراتی نیز به شخصیت ایشان شده است. شمار کتابشناسیهای مذکور بالغ بر پنجاه است؛ برخی از آنها عبارتاند از:

- کتابشناسی عاشورا: محمد حیدری قاسمی. تهران: اطلاعات، ۱۳۷۸.
- بخشی از این اثر از صفحه ۳۰۸-۲۹۴ با عنوان «زینب (س)» به معرفی کتابهای مربوط به حضرت زینب (س) پرداخته است.
- عاشورانگاران: پژوهش و تحقیق در منابع، مقاتل و مآخذ عاشورایی. محمد رضا سنگری. تهران: خورشید باران، ۱۳۸۶.
- سومین امام (علیه السلام): زندگی، شخصیت، حکایات و کرامات امام حسین (علیه السلام)، همراه با پژوهشی در زندگی حضرت زینب (س) و حضرت ابوالفضل العباس (علیه السلام). حمید قلندری بردسیری. قم: فراگفت، ۱۳۸۵.
- کتابشناسی امام حسین (علیه السلام): نجفقلی حبیبی. [تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۷۵].
- کتابشناسی امام حسین (علیه السلام): حشمت الله صفر علی پور و همکاران؛ تهیه کننده: پژوهشکده تحقیقات اسلامی، تحقیقات عاشورا. [قم]: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نمایندگی ولی فقیه، پژوهشکده تحقیقات اسلامی. سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نمایندگی ولی فقیه، مرکز تحقیقات اسلامی، ۱۳۷۷.
- کتابشناسی تاریخی امام حسین (علیه السلام) به ضمیمه امام حسین (علیه السلام) در الذریعه. محمد اسفندیاری. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۸۰.
- مقاله شناسی امام حسین (علیه السلام): فهرست مقالات نشریات ایران. قم: مؤسسه اطلاع رسانی مرجع، ۱۳۸۳.
- بخشی از این اثر از صفحه ۱۷۷-۱۷۹ به معرفی مقالات در موضوع حضرت زینب (س) پرداخته است.
- فهرست موضوعی تراجم: راهنمای منابع شرح حال پیامبران، ائمه اطهار (علیهم السلام)، امامزادگان، صحابه و... موجود در کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی (قده).

علی اکبر ایرانی قمی. قم: کتابخانه آیت الله مرعشی، ۱۳۷۱.
در بخشی از این مجموعه با عنوان «زینب و سایر بانوان کربلا» پنجاه کتاب درباره بانوان کربلا - که در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است - معرفی شده است.

۴-۱) سه نکته

۱-۴-۱) در موضوع زندگی و شخصیت حضرت زینب (س) کتابهای مستقلی نیز تدوین شده است که طبق جستجو در برخی از کتابشناسیها تعداد آنها بالغ بر ۳۰۰ است که به زبانهای مختلف از جمله فارسی، عربی، انگلیسی، اردو، ترکی و ... به رشته تحریر درآمده اند.

۲-۴-۱) در موضوع شخصیت و زندگی حضرت زینب (س) مقالات متعددی نگاشته شده و در روزنامه ها و مجلات به چاپ رسیده است. در موضوعات مرتبط نیز حتی در بسیاری از روزنامه ها و مجلات در فاصله زمانی نزدیک به واقعه عاشورا مطالب زیادی در این زمینه نگاشته می شود. بر اساس جستجوی به عمل آمده در بانک اطلاعات نشریات کشور، کتابشناسی ملی ایران، پایگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران، پایگاه مجلات تخصصی، پایگاه اطلاع رسانی سراسری اسلامی، بانک مقالات اسلامی، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی و برخی از کتابشناسیهای دیگر از جمله مقاله شناسی امام حسین: فهرست مقالات نشریات ایران و ... بالغ بر ۴۰۰ مقاله در موضوع حضرت زینب (س) به زبانهای فارسی، عربی و انگلیسی بدست آمد که پس از مطابقت با مقالات منتشره در ۱۳ نشریه مرتبط با معارف اسلامی که دارای رتبه علمی-پژوهشی و ۶ نشریه که دارای رتبه علمی-ترویجی اند، متأسفانه فقط تعداد اندکی حدود ۲٪ مقالات در نشریات معتبر به چاپ رسیده است. از جمله:

- رساله عصمتیه. جویا جهانبخش. آینه میراث، ش ۴۱، تابستان ۱۳۸۷:

ص ۲۴۷-۲۸۴

- جلوه‌های عزت و افتخار در ادبیات فارسی. تقی آل یاسین. معرفت، ش ۵۹،

(آبان ۱۳۸۱): ص ۵۹-۵۵.

- حضرت زینب (س) شخصیت و نقش ایشان در نهضت کربلا. خادم

حسین فاضلی. معرفت، ش ۱۱۴، خرداد ۱۳۸۶: ص ۷۵-۹۴.

- پیامدهای اجتماعی نهضت حسینی. شمس‌الله مریجی، معرفت، ش ۵۹،

(آبان ۱۳۸۱): ص ۴۲-۳۱.

با توجه به آمار ارائه شده از یک طرف و اهتمام محققان و پژوهشگران در استناد به مقالات معتبر علمی چاپ شده در نشریات علمی-ترویجی و علمی-پژوهشی از طرف دیگر، ضروری است که تحقیقات در حوزه معرفتی اهل بیت (علیهم‌السلام) و معارف ایشان به گونه‌ای علمی تر انجام شود و محققان و پژوهشگران، فعالیت در این حوزه موضوعی خاص را در شأن و موقعیت کارهای علمی تلقی کنند و از طرفی، نشریات منتشره در حوزه‌های علوم اسلامی نیز باید با ارتقاء سطح علمی خود به صورت جدی، به دنبال کسب درجه علمی-ترویجی و یا علمی-پژوهشی باشند.

۳-۴-۱) طبق جستجوهای صورت گرفته، منبع، تحقیق و پژوهشی که در آن

فهرستی از پایان‌نامه‌های مربوط به حضرت زینب (س)، به صورت مستقل، گردآوری و معرفی شده باشد، یافت نشد. بنابراین، این مقاله از این حیث، سرآغازی است برای انجام تحقیقات و پژوهشهای آتی که امید است صاحب‌نظران با بررسی کمی و کیفی که از دیدگاههای متفاوت انجام می‌دهند، در تکمیل این پژوهش آغازین همت کنند.

۵-۱) درباره این پژوهش

در این پژوهش، تلاش بر این بوده است تا پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشگاهی

در مقاطع مختلف مرتبط با موضوع حضرت زینب (س) شناسایی و به صورت

توصیفی [عنوان (زبان)؛ پدیدآور؛ مقطع؛ دانشگاه؛ سال] چکیده، محلّ نگهداری و شماره بازیابی معرفی شود. متأسفانه در ذیل برخی از عناوین، اطلاعات کامل به دست نیامد و امید است در تحقیق و پژوهش تکمیلی اطلاعات کامل تری ارائه شود.

در مجموع، تعداد ۲۰ پایان نامه، شامل ۱۲ پایان نامه مستقل (پایان نامه هایی که به طور کامل به موضوع حضرت زینب (س) پرداخته اند) و ۸ پایان نامه مرتبط (پایان نامه هایی که بخشی از آنها به موضوع مورد نظر اختصاص یافته است) از کتابخانه ها، پایگاه ها، مراکز اطلاع رسانی، فهرستهای پیوسته برخی از کتابخانه های دانشگاهی و سایر منابع، شناسایی و در دو قسمت پایان نامه های مستقل و مرتبط به ترتیب الفبای عناوین، معرفی شدند.

در قسمت پایانی پژوهش حاضر، بررسی آماری مختصری درباره پایان نامه ها به لحاظ موضوع، زبان، سال و مقطع تحصیلی ارائه شده است.

۲. معرفی پایان نامه ها

الف) پایان نامه های مستقل

۱. آفاق عرفان در سیره حضرت زینب (س) (فارسی)؛ سکینه کریم پور؛ کارشناسی ارشد عرفان اسلامی؛ دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۸۱.

اخلاق و سیره عملی حضرت زینب کبری (س)، در حدّی از اوج و کمال است که به عنوان تالی معصوم شمرده شده و از این جهت، لقب المعصومة الصغری در مورد ایشان ذکر شده است. جبرئیل او را زینب نام نهاد یعنی «زین ابیها» مشابه «أم ابیها». با وجود همه سختیها و مصائب، سرآمد عابدان و عارفان است و همه جلال و جمال و اخلاص و ایمان را از مادرش به ارث برده است. اوج ایمان، عرفان،

صبر و ایثار را در کربلا به نمایش گذاشت و از چنان معرفتی برخوردار است که همه مصیبت‌های کربلا را در عبارت «ما رأیت إلا جمیلاً» توصیف کرد. حضرت زینب (س) عالمه عاقله عارفه‌ای است که در وصف او بیان شد «أنت بحمد الله عالمه غیر معلّمة، فهمه غیر مفهّمة». در این پژوهش، هفت مقام از مقامات عرفانی ایشان شامل مقام خوف، ابتلاء و امتحان، اخلاص، صبر، رضا، ایثار، یقین به اجمال بررسی شده است.

محلّ نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات.

۲. **بررسی تحلیلی خطبه‌های پیام‌آوران کربلا (عقیله بنی‌هاشم زینب سلام‌الله علیها) (فارسی)؛ زهرا حجّتی؛ کارشناسی ارشد؛ مرکز تربیت مدرّس دانشگاه قم، ۱۳۷۹.**

خطبه‌های حماسی حضرت زینب (س) پس از واقعه عاشورا در کوفه و در شام و در مجالس یزید و ابن‌زیاد، یادآور خطبه‌ها و کلام امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) است. فصاحت و بلاغت این خطبه‌ها به گونه‌ای است که سخنوران بزرگ همچون جاحظ را به مدح و ثنا واداشته است. پس از بررسی این خطبه‌ها، به لحاظ بررسی رجالی و درایی، به اختلافات موجود در نسخه‌ها اشاره شده و به ترتیب، به تحلیل خطبه کوفه، خطبه شام و خطبه احتجاج با ابن‌زیاد، پرداخته شده است. در بین نسخه‌های موجود، اختلافاتی در عبارات خطبه‌ها وجود دارد و اسناد این خطبه‌ها به لحاظ رجالی و درایی قابل تحقیق و بررسی است. خطبه‌های کوفه، شام و خطبه احتجاج با ابن‌زیاد، بیانگر علم و دانش و معرفت دینی حضرت زینب (س) است که درباره ایشان فرمودند «أنت عالمه غیر معلّمة». در تحلیل خطبه کوفه، اوضاع سیاسی و اجتماعی کوفه، فضائل و جایگاه امام حسین (علیه السلام) در اسلام، نقش امامت و رهبری در جامعه و معرفت به امامت و ولایت بررسی شده، پیامدهای قتل امام حسین (علیه السلام) و

مجازات قاتلان اشاره شده است. در خطبه شام، آثار گناه در انسان، موقعیت بنی‌امیه و یزید، مصائب و صبر بر مصیبت‌ها، شهادت در راه خدا و کینه‌توزیهای بنی‌امیه با اسلام تحلیل شده است و در خطبه احتجاج با ابن‌زیاد، مقام و منزلت اهل بیت و فضیلت شهادت بررسی شده است.

محل نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانه مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران؛

TH40498

۳. **ثقلین در اندیشه حضرت زینب (سلام‌الله علیها) (فارسی)؛** آمنه حیدری و انانی؛ کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث؛ دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۸۵.

در تحلیل و بررسی ابعاد شخصیت حضرت زینب(س) توجه به سخنان ایشان و ارتباط آن با قرآن و عترت کمتر مورد نظر بوده است. قهرمان کربلا بودن تنها یکی از جلوه‌های شخصیتی حضرت زینب(س) است و سیره عملی ایشان در تمام مراحل زندگی، الگویی بسیار برجسته برای زنان مسلمان است. خطبه‌های عارفانه و حکیمانه ایشان در کوفه و شام، بیانگر توجه و عنایت ویژه حضرت زینب(س) به قرآن و عترت است که در این پژوهش، حضرت زینب(س) را به عنوان فردی از افراد عترت برشمرده و با استناد به خطبه‌های ایشان، به الهام‌گیری آن حضرت از قرآن و عترت پرداخته است. سیره حضرت زینب(س) در دو بخش آموزش (پنج فضیلت علمی: عالمة غیر معلّمه، قاری و مفسّر قرآن، راوی حدیث، شاعر، سخنران) و پرورش (پنج فضیلت عملی: اسوه، مدافع ولایت، عابده، پرستار، عاشق مظلوم) تحقیق و بررسی شده است.

محل نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد

علوم و تحقیقات.

۴. **جایگاه مشارکت سیاسی زن در نظام سیاسی اسلام با تأکید بر عملکرد**

سیاسی حضرت زینب (س) پس از عاشورا (فارسی)؛ محمود میرحسینی؛ کارشناسی ارشد علوم سیاسی، گرایش اندیشه سیاسی در اسلام؛ دانشکده علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۶.

مشارکت سیاسی از دیدگاه‌های مختلف دارای تعاریف متفاوتی است که از دیدگاه‌های غربی، سکولار، اسلامی و دین‌مدارانه بررسی شده است. حقوق سیاسی و اجتماعی زنان نیز در مکاتب مختلف با نگاه تطبیقی به فمینیسم متفاوت بوده و جایگاه زن در اسلام، جایگاه ویژه‌ای است و شخصیت و سیره عملی حضرت زینب (س)، کامل‌ترین الگو برای زنان مسلمان در مشارکتهای سیاسی و اجتماعی است که در خطبه‌های فصیح و بلیغ ایشان به خوبی ترسیم شده است. در دین اسلام، مشارکت سیاسی زنان مقبول بوده و به شرط رعایت اصول و موازین شرعی این مشارکت تشویق نیز شده است. فمینیسم به عنوان مکتبی که دفاع از حقوق زنان را تبلیغ می‌نماید، در بسیاری از موارد دچار افراط و تفریطهای عمیقی شده است.

محلّ نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانه دانشکده علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی؛ کتابخانه ملی ایران؛ ۵۱-۳۸۲۶۷.

۵. الزینبیّات (عربی)؛ زینب چعباوی جعفری‌پور؛ کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عرب؛ دانشگاه آزاد اسلامی واحد آبادان، خرمشهر، ۱۳۷۹.

در این پژوهش، واژه‌های مدح، و رثاء به لحاظ لغوی و اصطلاحی، بررسی شده و به اهمیّت مدح و رثای اهل بیت علیهم‌السلام خصوصاً امام حسین علیه‌السلام و اهل بیت ایشان، پرداخته شده است. اسرار نام زینب (س) به عنوان زینت پدر بررسی و پس از ذکر القاب، عبادات و خطبه‌ها، سرگذشت و احوال حضرت زینب (س) در طول واقعه کربلا و در مسیر بازگشت به کوفه، در مجلس یزید، برگشت به کربلا و در مدینه را بیان کرده و محقق تلاش کرده تا همه مدیحه‌ها، مرثی، اشعار و قصیده‌های شاعران

و ادیبان را که در مواضع مختلف سفر کربلا درباره حضرت زینب (س) سروده‌اند گردآوری کند. برخی از قصیده‌های سروده شده درباره حضرت زینب (س) به قصیده‌های زینبیه معروف‌اند. قصیده زینبیه عبدالرحمان الاجهوری المقری و قصیده زینبیه که در کتاب «زینب الکبری، جعفر نقدی» ذکر شده، ذیل عنوان قصائد الزینبیه تحقیق و بررسی شده است.

محل نگهداری و شماره بازایی: کتابخانه ملی ایران؛ ۵۱-۱۳۶۴۰

۶. مقایسه خطبه حضرت فاطمه با خطبه حضرت زینب (س) (فارسی)؛
فرحناز اشرفی؛ کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال،
۱۳۷۸.

۷. نگاهی به جایگاه ادبی حضرت زینب (س) در آینه عاشورا (فارسی)؛
صابره سیاوشی؛ کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی؛ دانشکده ادبیات و علوم
انسانی دانشگاه تهران، ۱۳۸۵.

کلام، آهنگی است که به حرکت دهان و زبان از حروف و کلمات، ترکیب یافته و برای بیان مقصودی گفته شده باشد و آنچه کلام را زیبا و مستمع را مشتاق نگاه می‌دارد، فصاحت و بلاغت کلام است. خطبه‌های حضرت زینب (س) در اوج فصاحت و بلاغت است و محقق در این پژوهش، پس از ذکر اشعار و خطبه‌ها، آرایه های بلاغی (اعم از معانی، بیان و بدیع) را با مثالها و شواهد متناسب با آنها بررسی کرده است.

محقق در فصل اول، به بررسی زندگانی و شرح احوال حضرت زینب (س) پرداخته و در فصل دوم، ویژگیها و صفات عمده و برجسته اخلاقی ایشان را برشمرده و به دو ویژگی بارزتر و برجسته‌تر شخصیت ایشان یعنی صبر و استقامت و فصاحت و بلاغت پرداخته است. فصل سوم، جلوه‌های ادبی در کلام حضرت زینب (س) شامل: خطبه های ایشان در کوفه و شام به روایتهای مختلف و شرح

لغات دشوار، ترجمه خطبه‌ها، کلمات و سخنان ادبی حضرت زینب (س) بررسی و پس از آن، اشعار و سخنان آن حضرت در روز عاشورا، ایام اسارت و هنگام ورود به مدینه، به صورت جداگانه بیان شده است. در کنار اشعار حضرت زینب، جملاتی کوتاه و در عین حال، مسجع و آهنگین و احادیث و عباراتی به نقل از پیامبر و پدر و مادر، از ایشان در حافظه تاریخ ثبت شده که در این رساله ذکر شده است. صناعات و آرایه‌های ادبی در سه بخش عمده بلاغت: معانی، بیان و بدیع با ذکر یک یا چند شاهد مثال از کلمات و خطبه‌های حضرت زینب (س) تعریف شده است و بر این اساس، در کلام حضرت زینب میزان استفاده از صنایع بدیعی بیش از سایر اقسام بلاغی است و میزان استفاده از محسنات لفظی از معنوی بیشتر است و قسمت عمده این صنایع لفظی را سجع و جناس و انواع آنها به خود اختصاص می‌دهند. آمار کاربرد سجع متوازی نیز از انواع دیگر آن بیشتر است و از میان جناسها، جناس لاحق به کرات، در کلام ایشان تکرار شده است و از میان محسنات معنوی علم بدیع، مراعات نظیر و انواع مبالغه (تبلیغ، اغراق و علو) به وضوح به چشم می‌خورند. بیشترین قسم از آرایه‌های بیانی، به ترتیب، تشبیهات و استعارات است و بیشترین استفاده، تشبیه، تمثیل و استعاره مکنیه، و از میان صنایع معنوی نیز وصل، فصل و قصر بیشتر در کلام ایشان مشاهده می‌شود.

محل نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران؛ ۱۳۸۵ ن ۸۸۳ س / ۹۷۴/۲۹۷؛ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران؛ ۳۲۹۹۴

۸. نقش حضرت زینب (س) در اسلام (فارسی)؛ آزاده کریمی خالدي؛ کارشناسی- سطح دو؛ مدرسه علمیّه حجت، ویژه خواهران، ۱۳۸۶.

شخصیت حضرت زینب (س) در خانواده‌ای شکل گرفته که منبع نور و وحی الاهی است و همه کمالات انسانی و فضائل معنوی در این خانواده متجلی است.

این محیط تربیتی خاص همراه با مربیانی که خود، تربیت‌کننده و هادی بشر بوده‌اند، مبین شخصیت والا و کمالات حضرت زینب(س) می‌باشد. این بانوی بزرگوار در همه دوران حیاتش، از حامیان و مدافعان امامت و ولایت بوده و برای این هدف، از جان و مال و فرزند خویش گذشته، تمام توان خود را برای معرفی اسلام و حقانیت خانواده ولایت به کار بست. عملکرد حضرت زینب(س) بر مبنای شناخت از شرایط زمان و مکان بوده و رمز عظمت آن بزرگوار وظیفه‌شناسی ایشان است که از معرفت بالا و آینده‌نگری نسبت به مسائل جامعه سرچشمه می‌گیرد. شناخت شیوه‌های عملکرد حضرت زینب(س)، الگویی شایسته برای زنان جامعه ترسیم می‌کند تا با اقتدا به ایشان، مسئولیت خویش را در برابر امامت و ولایت زمان خود به‌خوبی، انجام دهند.

محل نگهداری و شماره بازیابی: مدرسه علمیّه حجت، ویژه خواهران

۹. نقش حضرت زینب (س) در اسلام (فارسی)؛ راضیه عباس‌زاده؛ کارشناسی ارشد- سطح دو، ۱۳۸۳.

محل نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی؛ ع ن ۹۳ ز / ۹۷۴/۲۹۷

۱۰. نقش حضرت زینب (س) در حماسه عاشورا و ادبیات فارسی (فارسی)؛ سعیده عباسی؛ کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۸.

حضرت زینب(س) نقش ویژه‌ای در شناخت حماسه کربلا و شناخت هر چه بیشتر شخصیت‌های کربلا دارد و اگر زینب(س) نبود واقعه عاشورا در کربلا دفن می‌شد. خطبه‌های آتشین و غرای ایشان، پیام نهضت امام حسین(علیه السلام) را در تاریخ جاودانه ساخت. سرگذشت و سیره عملی این بانوی بزرگوار الگویی بسیار نیکو برای زنان مسلمان و ترسیم‌کننده جایگاه و مسئولیت زنان در جامعه است. حضرت

زینب(س) دو مأموریت اصلی خود را به خوبی به انجام رساند: نخست برانگیختن روح قیام در مسلمانان و دیگر تلاش برای اصلاح و رشد فکری مسلمانان. در این پژوهش، پس از بررسی اوضاع سیاسی و اجتماعی اعراب و مسلمانان پیش از واقعه کربلا و توضیح و تبیین واقعه عاشورا، به رسالت حضرت زینب(س) پس از شهادت امام حسین(علیه السلام) و در اوج سختیها و مصائب دوران اسارت، پرداخته می شود. حضرت زینب با ایراد خطبه های بسیار مهم در کوفه و شام، نقش مهمی را در رساندن و ابلاغ پیام عاشورا برعهده می گیرد؛ به گونه ای که شاعران و ادیبان بزرگ در اشعار خود و در مرثی، مدایح و مقاتل، جایگاه خاصی را برای حضرت زینب(س) برشمرده اند. در این رساله، به بررسی جایگاه حضرت زینب(س) در اشعار، مرثی و مقاتل فارسی پرداخته شده است.

محل نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانه مرکزی و مرکز اطلاع رسانی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی؛ ۷ ن ۲ ع / ۱۹۰ PIR

۱۱. نقش زنان در نهضت عاشورا (فارسی)؛ مرضیه سیدزاده؛ سطح سه کارشناسی ارشد معارف اسلامی، ۱۳۷۹.

در این پژوهش، ولادت حضرت زینب(س)، وجه تسمیه زینب، ظلم ستیزی، نقش حضرت در دوران امامت امام حسن(علیه السلام)، همگامی با امام حسین(علیه السلام)، نقش حضرت زینب(س) در حوادث کربلا و بعد از واقعه عاشورا، خطبه های شام و کوفه، بازگشت به مدینه و نقش زنان دیگر در نهضت عاشورا بررسی شده است. با توجه به سرگذشت و سیره عملی حضرت زینب(س)، مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان بر محورهای زیر مطرح شده است: صبر و پایداری زنان، شهامت در گفتن و پیام رسانی حق، امدادگری و پرستاری، روحیه بخشی و تشجیع، مدیریت در شرایط بحران، تغییر ماهیت اسارت و تبدیل آن به بیدادگری اذهان، تأثیرگذاری عاطفی، مراعات حدود الهی و عفاف.

نقش زنان در واقعه عاشورا در دو قسم: نقش غیرمستقیم و حضور مستقیم، بررسی شده است. زنانی که نقش آنها در نهضت عاشورا مورد بررسی قرار گرفته است، به ترتیب عبارت اند از: ۱. امّ کلثوم دختر امیرالمومنین علیه السلام ۲. فاطمه دختر امام حسین علیه السلام ۳. سکینه دختر امام حسین علیه السلام که نام اصلی او آمنه و خانه اش مرکز تجمع شعرا و محلّ مناقشه و بحث و نقد ادبی بود. ۴. رقیه دختر چهار ساله امام که در همان روزها جان به جان آفرین تسلیم کرد. ۵. رباب همسر امام حسین علیه السلام که یکسال در سوگ امام مرثیه‌هایی سرود و بعد از یک سال جان باخت. ۶. امّ البنین همسر امیرالمومنین علیه السلام که ثمره ازدواج او با حضرت علی علیه السلام چهار پسر بود که هر چهار پسر در رکاب امام حسین در روز عاشورا به شهادت رسیدند. ۷. همسر دیگر امام حسین علیه السلام که بر اثر ظلمهای یزید، فرزندش را سقط کرد. ۸. فاطمه دختر امیرالمومنین ۹. زینب دختر عقیل ۱۰. هند همسر یزید که از فاجعه کربلا منقلب شد و در خانه قاتل امام حسین مجلس عزاداری برپا نمود. ۱۱. همسر علی بن مظاهر اسدی ۱۲. مادر عبدالله بن عمیر ۱۳. و همسرش ام‌وهب ۱۴. مادر عمرو بن خباد ۱۵. همسر مسلم بن عوسجه ۱۶. زنی از قبیله بکرین وائل.

محلّ نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی؛ ن ۹۱۵ س / ۴۸۳۱/۲۹۷

۱۲. نقش زینب کبری (س) بعد از واقعه عاشورا (فارسی)؛ لیلا شکر الاهی؛ مدرسه علمیّه فاطمیّه، ۱۳۸۵.

زنان در برهه‌ای از تاریخ اسلام، حماسه‌ها آفریدند؛ از جمله آنان می‌توان دختر علی علیه السلام و فاطمه علیه السلام را معرفی کرد که اسوه صبر و استقامت و تقوا بود. اخلاقش همچون فاطمه علیه السلام، فصاحت و بلاغتش همچون علی علیه السلام و استواری و پایداری اش همچون حسن و حسین بود. خون حسین علیه السلام به تنهایی نمی‌توانست درخت نوپای اسلام را از طوفان تحریف و بدعتها حفظ کند. حضرت زینب (س) با ابلاغ پیام خون

شهدای کربلا، کار را به اتمام رسانید. همراهیش با حسین علیه السلام در صحرای طف، نگهداری از کودکان و زنان داغ‌دیده بعد از جنگ و پرستاری و دفاع از امام سجاده علیه السلام، سخنرانیها و خطبه‌هایش در بین مردم کوفه و در مجلس ابن‌زیاد و یزید، گویای شهامت و رشادت شیرزن کربلا بود. در خطبه کوفه، عمل زشت کوفیان را پست و حقیر شمرد و آنها را اهل خدعه و تزویر خواند و با این گفتار خویش، اندام آنان را لرزاند و اشک را در چشمانشان جاری کرد. و در مجلس ابن‌زیاد، با خواندن ابن‌زیاد به نام «ابن‌مرجانه» ابن‌زیاد را از اوج قدرت به خواری و ذلت کشاند و با عبارت «ما رأیت إلا جمیلاً» حقانیت خاندان رسالت را اثبات کرد. در کاخ یزید، با خطبه آتشین و کوبنده خویش، یزید را شرم‌منده و خجل کرد و به یزید فهماند که در آینده نزدیک، در محشر خداوند حاضر می‌شوی و طرف دعوی تو، پیامبر و خاندان اوست و به زودی خداوند تو را به عذابی دردناک مبتلا خواهد کرد و در آتش دوزخ خواهد افکند و با همین عبارات، مرز جبهه حق و باطل را به خوبی معرفی کرد. نقش حضرت زینب (س) بعد از واقعه عاشورا در دفاع از حریم ولایت و اثبات حقانیت امام حسین علیه السلام با خطبه‌ها و سخنرانیهایش و دفاع از جان امام سجاده علیه السلام برای تداوم امامت، بسیار چشمگیر است.

محل نگهداری: کتابخانه مدرسه علمیه فاطمیه

ب. پایان‌نامه‌های مرتبط

۱. اهمیت صبر در فرهنگ اسلامی (فارسی)؛ علی مهتدی؛ کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث؛ دانشگاه آزاد اسلامی واحد فسا، ۱۳۷۵.
- در این پایان‌نامه صبر در آیات قرآن کریم و روایات معصومین علیهم السلام از جنبه‌های مختلف بررسی شده است. معنی لغوی، اهمیت و جایگاه صبر در فرهنگ اسلامی با تأکید بر آیات قرآن، مفهوم و انواع صبر، ارزش صبر برای ایمان‌آوردگان، ضرورت صبر برای پیامبران بررسی و به صبر بیهوده نیز اشاراتی شده است. ایمان به خدا،

رشد و کمال انسان، اوضاع طبیعی دنیا، توجّه به شدّت ابتلای اولیای خدا، از جمله عوامل و زمینه‌های پیدایش صبر شمرده شده و راههای دستیابی به صبر و مراتب آن همراه با نشانه‌های صابر به عنوان صفات متّین، مقام و اجر صابر، تبیین و صبر به عنوان رمز پیروزی بیان شده است.

حفظ دین و ایمان، تکامل روح و رشد فکر، موفّقیت در کارها، نشاط جسم و آرامش جان، اجر و پاداش فراوان از جمله آثار صبر محسوب می‌شود. صبر با بسیاری از ارزشهای معنوی همچون نماز، مهربانی، توکّل، عمل صالح و ... ارتباط مستقیم دارد و آفاتی همچون حسد، خشم، افسردگی، یأس، عجله کردن، عجز تهدیدکننده صبر می‌باشند و از طرفی عامل استقامت، خودشناسی و ایمان به قضا و قدر خداوند معرفی شده است. بسیاری از اولیای خداوند به عنوان اسوه‌های صبر معروف شده‌اند که از جمله آنها بانوی بزرگوار کربلا، زینب کبری (س) است.

محلّ نگهداری: کتابخانه دانشگاه آزاد اسلامی، واحد فسا

۲. بررسی و تحلیل مهاجرت امام حسین (علیه السلام) از مدینه تا کربلا براساس دیدگاه جامعه‌شناختی - تفسیری هربرت بلومر (فارسی)؛ مسعود توکلی صابر؛ کارشناسی ارشد دانشکده علوم اجتماعی و روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۳.

این تحقیق تلاش داشته تا به دور از پیش‌داوری و با مراجعه به واقعیت، مهاجرت امام حسین (علیه السلام) را از مدینه تا کربلا، در قالب تحلیل جامعه‌شناختی تفسیرگرایانه هربرت بلومر، بررسی و تحلیل نماید. در پویش زمانی پژوهش، به آرا و نظریات اندیشمندانی مراجعه شد که در برگیرنده تمامی یا حداقل مهم‌ترین و مطرح‌ترین دیدگاهها در ارتباط با حرکت امام باشند و در انتخاب از میان متأخرین و متقدّمین به آثار اندیشمندان معاصر مراجعه شد تا علاوه بر استفاده از دیدگاههای گذشتگان، استفاده از ادبیات قابل فهم برای مخاطب امروز نیز محقّق گردد. آراء و

نظریات مطهری در ارتباط با سیر تکاملی اندیشه، در این انتخاب، نقش اساسی داشته و به طور کلی، پژوهش به صورت طولی، موردی و ژرفانگرانه (درونی) و توصیف، مبتنی بر تحلیل صورت گرفته است. براساس این پژوهش: دیدگاههای متفاوت نسبت به حرکت امام در طول یکدیگر قرار دارند و تنها سطح نگرش و پیش فرضهاست که تفاوتها را بوجود آورده است. در تمامی مراحل مهاجرت، امام بعنوان یک انسان نمادی، کنش داشته است. قضاوت در مورد مردم زمان امام می بایست با احتیاط صورت گیرد و شرایط کنش پیوسته را مدنظر قرار داد؛ چه بسا که تحت تأثیر کنش پیوسته، بسیاری از مدعیان امروزی هم در صف دشمن قرار می گرفتند. حرکت امام با فراهم شدن شرایط، یعنی خواست مردم آغاز شد و تمامی کنشهای امام در ظرف زمان و مکان انجام گرفت (تفسیر موقعیت و کنش براساس آن) با این تفاوت که تمامی این کنشها در برابر کنش پیوسته، رنگ تازگی داشت. نقش زن و توانایی هایش در تحمّل شدايد و مدیریت بحران و اداره امور، در شخصیت حضرت زینب(س) عینیت یافت که تحت تأثیر جوّ مردم سالارانه جوامع اسلامی، کمترین توجه را به خود جلب کرده است. نقش شهرها در اطلاع رسانی و زنده نگاه داشتن حرکت بسیار مهم بود. جامعه عرب در شیوخ قبایل خلاصه می شدند و آنها نیز متمایل به کنش پیوسته از نوع دیالکتیک ماندگی بودند. مردم یا طبقات فرودست قبایل صرفاً واکنش داشتند نه کنش. در حوزه جامعه شناسی دین بانگرش جامعه شناختی می توان به کاوش پرداخت و به تبیین تازه ای از دین و وقایع دینی رسید.

محلّ نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانه ملی ایران، ۹۶۷۱-۵۱.

۳. پیامهای عاشورا (فارسی)؛ زهرا گنجی؛ مدرسه علمیّه اسلام شناسی

حضرت زهرا (علیها السلام) - مشهد، ۱۳۸۵.

هدف کلی این پژوهش تبیین پیامهای عاشورا و اهداف جزئی آن، بررسی

پیامهای فردی و اجتماعی عاشورا است. برپایی حاکمیت خدا، احیای سیره رسول الله ﷺ و پاسخ به دعوت مردم، به عنوان فلسفه عاشورا مطرح شده و احیای کتاب و سنت، احیای امر به معروف و نهی از منکر، احیای شعائر دین و حمایت از حق، از جمله اهداف عاشورا برشمرده شده است. محقق در این تحقیق، عوامل درونی و بیرونی را به عنوان عوامل برخورد مردم کوفه با امام حسین (علیه السلام) بررسی کرده است. در بخشی دیگر، به بررسی پیامهای فردی عاشورا شامل پیامهای: عبادی، اعتقادی، اخلاقی و اجتماعی پرداخته، یاد خدا و شهادت در راه خدا را جزء پیامهای عبادی، توحید در عقیده و عمل و مبدأ و معاد را در ردیف پیامهای اعتقادی؛ صبر، وفا، شجاعت را به عنوان پیامهای اخلاقی و پیامهای سیاسی، نظامی و مشارکت سیاسی زنان را جزء پیامهای اجتماعی عاشورا برشمرده و تحلیل کرده است و با توجه به عملکرد و سیره حضرت زینب (س) و زنان حاضر در واقعه عاشورا، حضور سیاسی در جامعه، مشارکت در جهاد شهادت، مدیریت ورهبری و شهید پروری را در مورد زنان مطرح و بررسی کرده است.

محل نگهداری: مدرسه علمیة اسلام شناسی حضرت زهرا (علیه السلام) - مشهد

۴. **زنان نهضت حسینی (فارسی):** فاطمه امیدی؛ سطح دو کارشناسی حوزه علمیة قم، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیة خواهران.

این تحقیق پیرامون زنانی است که یا در کربلا حضور داشتند و به اسارت رفته و نقش‌آفرینی‌هایی داشته‌اند یا آنان که در کربلا نبوده‌اند، اما به هر طریقی که توانسته‌اند، از این نهضت مقدس، پاسداری و حمایت کرده‌اند. هدف محقق شناخت زنان کربلا، به خصوص حضرت زینب (س) و عملکردهای ایشان بوده، نقش هر یک از زنان کربلا را ترسیم و بیان می‌کند که هر چند وجود حضرت زینب (س) سبب حفظ و ماندگاری واقعه عاشورا شده است، اما به دلیل اینکه آثار و تألیفات تحقیق شده چندان در باره نقش حضرت زینب (س) در واقعه عاشورا در

اختیار نداریم و بیشتر تألیفات موجود معمولاً درباره سرگذشت و شرح زندگانی حضرت زینب(س) است. و اغلب این تألیفات نیز مطالب تکراری دارند، کمتر به بررسی نقش حضرت زینب(س) در واقعه عاشورا پرداخته شده است. این پژوهش به بررسی نقش حضرت زینب و زنان حاضر در کربلا، با هدف شناخت زنان و عملکردهای آنان و آثار آن عملکردها، با استفاده از منابع تاریخی و چند اثر محدود - که به همین موضوع اختصاص دارد - پرداخته و هر یک از زنان نقش آفرین در واقعه عاشورا را جداگانه مورد بررسی و تحلیل قرار داده است. با توجه به شخصیت منحصر به فرد حضرت زینب(س) به دلیل استعداد ذاتی و تربیت در خانه وحی الاهی، حضور ایشان در کربلا بر اساس معرفت و آگاهانه بوده است.

محل نگهداری: حوزه علمیه قم، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران

۵. نقش زنان در تحولات و انقلابات دوره اموی از عاشورا تا سقوط امویان (فارسی)؛ زهره یزدان پناه قره تپه؛ دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۱.

۶. نقش زنان در نهضت عاشورا (فارسی)؛ بیتا جلیلیان؛ مدرسه علمیه اسلام‌شناسی حضرت زهرا(علیها السلام) - مشهد، ۱۳۸۴.

در این رساله، به بررسی نقش بانوانی که در روز عاشورا حضور داشته و در روند نهضت حسینی تأثیرگذار بوده‌اند، پرداخته شده و وقایع مربوط به نقش زنان در قبل از عاشورا، روز واقعه و بعد از آن، گردآوری و تحلیل شده است. آیا بانوان فقط برای تأثیر بخشیدن به بعد تراژدی واقعه کربلا در آنجا حضور داشته‌اند یا اینکه رسالت مهمی بر عهده آنان بوده است؟

آیا تنها بانوان خاندان پیامبر ﷺ این رسالت را به عهده داشته‌اند یا وظیفه دفاع از ولایت بر عهده تمام زنان چه در آن زمان و چه در دوره حاضر می‌باشد؟ با بررسی تاریخی، نتیجه می‌گیریم که زن در اقوام و ادیان پیش از اسلام، هیچ ارزش و مقامی دارا نبوده و اگر چه فعالیت‌های زیادی انجام داده، ولی هیچ حقوقی در امور اجتماعی

نداشته و از تعلیم محروم بوده است. با ظهور اسلام، برای زن حقوق متعدّد و احترام خاصی در نظر گرفته شد و او همسان و هم‌ردیف با مردان در امور اجتماعی قرار گرفت. اسلام به ایشان آزادی داد؛ چیزی که در هیچ برهه زمانی و هیچ حکومت و آیینی به زنان اعطاء نشده بود.

در ادامه، به نقش زنان قبل از واقعه عاشورا و علت همراهی با کاروان کربلا و مسئولیتهای خطیر ایشان که نقش تربیتی، تشویقی، دفاع از ولایت و... است اشاره شده و از فداکاریهای زنان کوفه چون طوعه و همسر حبیب بن مظاهر نام برده شده و مسئولیت حضرت زینب (س) به عنوان سرپرست کاروان و نایب خاص امام علیه السلام از سوی امام حسین علیه السلام به خوبی، ترسیم شده است.

در بخش دیگر، به بیان نقش زنان در روز واقعه پرداخته شده که ابتدا نقش بانوان غیر هاشمی چون امّ و هب و امّ خلف بررسی شده و سپس از نقش و حضور زنان هاشمی چون فاطمه صغری علیها السلام دختر امام حسین علیه السلام و رباب و... یاد شده است. خویشن داری حضرت زینب (س) هنگام شهادت فرزندان و دفاع از جان برادر خویش و دفاع از جان امام سجاد علیه السلام - که مقام ولایت را به عهده داشتند - قابل تأمل و بررسی است. زنان در بعد از واقعه عاشورا نیز نقش آفرین بوده‌اند و همراه با کاروان اسراء در طول سفر به کوفه و سپس شام، رسالتهای دینی خود را فراموش نکرده و مسئولیت پیام‌رسانی و تبلیغ خود را در لحظه به لحظه این سفر انجام می‌دادند که گاهی به صورت خطبه و سخنرانی و گاه به صورت مرثیه‌سرایی و عزاداری نمودار می‌شده و همواره بر حفظ ارزشهای اسلام و جلوگیری از تحریفات آن می‌کوشیدند.

محل نگهداری: مدرسه علمیّه اسلام‌شناسی حضرت زهرا علیها السلام - مشهد

۷. نقش زنان مسلمان در تاریخ اسلام از ظهور اسلام تا قیام عاشورا (فارسی)؛

زهرا افشار؛ سطح دو کارشناسی؛ ۱۳۸۴.

پیش از ظهور اسلام، زنان در جامعه از حقوق مطلوبی برخوردار نبودند و مظلومیت زنان، در حدّ بسیار گسترده، مطرح بوده است. با طلوع و ظهور اسلام، زنان به دورهٔ رشد و شکوفایی و کمال خود رسیدند و از حقوق سیاسی و اجتماعی برخوردار شدند. در این رساله، پس از مقایسهٔ موقعیت و شأن زنان پیش از ظهور اسلام و پس از آن، نیاز زن مسلمان را به داشتن الگوهای برتر مطرح کرده و سرگذشت برخی از بانوان تربیت شده در مکتب توحید در دوران پیامبر ﷺ، امیرالمومنین ﷺ، امام حسن ﷺ و امام حسین ﷺ بیان شده و خصوصیات اخلاقی، درایتها، عملکردها و شجاعتهای آنان به عنوان الگو تبیین شده است. بر اساس عملکردهای بانوان بزرگ اسلام، نقش زنان مسلمان در عرصه‌های مختلف از جمله: حمایت از رسالت حق، جهاد و مبارزه و شهادت، مراقبت و پرستاری، رهبری و مدیریت، آموزش صبر و روحیه‌بخشی، پاسداری از ارزشهای اسلامی، نقش‌آفرینی و الگودهی در عرصه‌های فرهنگی و علمی در همه اعصار به خصوص عصر حاضر، بررسی شده است.

محل نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانهٔ آستان قدس؛ ن ۶۴۴ الف /

۲۹۷/۴۸۳۱.

۳. بررسی آماری

در این بخش رساله‌نامه، تلاش بر آن بوده که در مورد پایان‌نامه‌های معرفی شده، به لحاظ زبان، سال پژوهش، مقطع تحصیلی و موضوعات، به صورت بسیار مختصر، بررسی آماری انجام شود:

۳-۱) زبان: از مجموع پایان‌نامه‌های بررسی شده، تعداد ۱۸ عنوان به زبان فارسی و ۱ عنوان به زبان عربی است.

۳-۲) سال پژوهش:

سال	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۱	۱۳۷۹	۱۳۷۸	۱۳۷۵	نامشخص
تعداد	۱	۲	۴	۲	۲	۲	۳	۲	۱

قدیم‌ترین پایان‌نامه دانشگاهی مربوط به سال ۱۳۷۵ است و بیشترین پایان‌نامه‌ها در سال ۱۳۸۵ با ۴ عنوان دفاع شده است.

۳-۳) **مقطع تحصیلی:** از مجموع ۱۹ عنوان پایان‌نامه بررسی شده، تعداد ۱۲ عنوان در مقطع کارشناسی ارشد، ۳ عنوان در مقطع کارشناسی بوده و مقطع تحصیلی تعداد ۴ عنوان نیز مشخص نشد.

۳-۴) **موضوع:**

در بررسی موضوعی نکات زیر مورد توجه بوده است:

- ابتدا با توجه به کلیدواژه‌ها، چکیده و در مواردی فهرست مندرجات پایان‌نامه‌ها، برای هر یک از پایان‌نامه‌ها سه تا پنج موضوع انتخاب شده و سپس محورهای اصلی موضوعات پایان‌نامه‌ها همراه با تعداد هر موضوع به تفکیک پایان‌نامه‌های مرتبط و مستقل، به شرح زیر مشخص شده است:

ادبیات / مدایح، مرثیه‌ها و قصیده‌های زینیه: ۴ پایان‌نامه (مستقل ۴)

خطبه‌ها: ۷ پایان‌نامه (مستقل ۶، مرتبط ۱)

سرگذشت و شخصیت: ۱۲ پایان‌نامه (مستقل ۶، مرتبط ۶)

سیره عملی (اخلاق، عرفان، صبر، اسوه بودن، الهام‌گیری از ثقلین): ۱۰

پایان‌نامه (مستقل ۸، مرتبط ۲)

مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان: ۸ پایان‌نامه (مستقل ۶، مرتبط ۲)

نقش زنان در واقعه عاشورا (حضرت زینب (س) و سایر بانوان): ۱۱ پایان‌نامه

(مستقل ۶، مرتبط ۵)

واقعه عاشورا (جامعه‌شناسی واقعه عاشورا، پیامهای عاشورا): ۱۱ پایان‌نامه

(مستقل ۵، مرتبط ۶)

- بر اساس این آمار موضوعی، بیشترین پایان‌نامه‌ها به موضوع شخصیت و

زندگی حضرت زینب (س) اختصاص دارد.

- در برخی از پایان نامه ها به جنبه های ادبی خطبه های حضرت زینب (س) بیشتر توجه شده و در برخی دیگر تجزیه و تحلیل متن خطبه ها مورد توجه بوده است. در مواردی که اهتمام پژوهشگر در پایان نامه به نکات ادبی خطبه ها بوده، در ذیل موضوع «ادبیات» نیز آمده است.

- در اکثر پایان نامه های مرتبط، به موضوع واقعه عاشورا پرداخته شده است و به نوعی نقش حضرت زینب (س) یا سایر زنان کربلا در این واقعه، بررسی شده است؛ به طوری که از میان هفت پایان نامه مرتبط، شش پایان نامه به طور مستقیم و یک پایان نامه با عنوان «اهمیت صبر در فرهنگ اسلامی» به طور غیرمستقیم، به بررسی واقعه عاشورا پرداخته و نمونه هایی از اسوه ها و الگوهای صبر در واقعه کربلا را به تصویر کشیده است.

فهرست منابع

۱. پایگاهها و مراکز اطلاع رسانی.
۲. تاج لنگرودی، محمد مهدی. سیمای حضرت زینب سلام الله علیها. تهران: نشر ممتاز، ۱۳۷۵.
۳. تقی زاده انصاری، بدر. زینب، بانوی ماندگار تاریخ. تهران: نشر علوم روز، ۱۳۸۳.
۴. رسولی محلاتی، سید هاشم. نگاهی کوتاه به زندگی زینب کبری. قم: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۰.
۵. عیسی فر، احمد. زنان نامدار شیعه. تهران: رایحه عترة، ۱۳۸۱.
۶. قائمی، علی. زندگانی حضرت زینب (سلام الله علیها): رسالتی از خون و پیام. تهران: امیری، ۱۳۷۶.